

**MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGIDA
MADANIYATLARARO MULOQOT MADANIYATINI TARBIYALASH**

Jabborova Nafisa Hikmatovna

Asman universiteti o'qituvchisi

[*jabborovan252@gmail.com*](mailto:jabborovan252@gmail.com)

Annotatsiya. Maqolada madaniyatlararo muloqot madaniyatini tarbiyalashda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni bir-biriga qarama-qarshi qo'ymaslik zarurati asoslanadi. Amaliyotda uchraydigan ikki chetki holat — o'z madaniyatini mutlaqlashtirish va undan voz kechish — tahlil qilinadi. Muallif qadriyatlarning uch qatlamli tuzilishini ajratishni taklif qiladi va shu asosda beshta tarbiyaviy mexanizmni bayon etadi.

Kalit so'zlar: muloqot madaniyati, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, etnotsentrizm, stereotip, bag'rikenglik, refleksiya.

Madaniyatlararo muloqot madaniyati deganda biz oddiy narsani tushunamiz: o'zga madaniyat vakiliga hurmat bilan, qiziqish bilan va teng munosabatda bo'lish. Buni bir darsda o'rgatib bo'lmaydi, chunki bu bilim emas, munosabat. Munosabat esa sekin shakllanadi.

Shu sohada munozarali bir savol bor: milliy tarbiya talabani madaniy jihatdan yopiq qilib qo'ymaydimi? O'z qadriyatlarini mustahkam o'rgatsak, u boshqa madaniyatga sovuq qaramaydimi? Savol asosli ko'rinadi, lekin dars kuzatuvlari teskari manzarani ko'rsatadi. Maqolaning maqsadi — shu masalani tahlil qilish va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro munosabatini aniqlashdir.

Amaliyotda talabalarda ikki xil nomutanosiblik uchraydi. Birinchisi — o'z madaniyatini yagona to'g'ri o'lchov deb bilish. Bunday talaba har qanday farqni kamchilik deb baholaydi: "ularda qarindoshchilik yo'q", "ularda hurmat yo'q". U kuzatmaydi, hukm chiqaradi. Natijada muloqot boshlanmasdan tugaydi.

Ikkinchisi — o'z madaniyatidan uzoqlashish. Bu talaba esa aksincha, har qanday xorijiy namunani so'zsiz ma'qullaydi va o'zinikini uyalib eslaydi. Ko'pchilik buni ochiqlik deb o'ylaydi, lekin aslida bu ham muloqot emas. Chunki muloqotda ikki tomon bo'lishi kerak, bu yerda esa bir tomon o'zini o'chirib qo'ygan.

E'tibor bering: ikkala holatning sababi bitta — qadriyatlar yuzaki, ya'ni faqat tashqi shakl darajasida o'zlashtirilgan. Birinchi talaba shaklni himoya qiladi, ikkinchisi shakldan uyaladi. Ikkalasi ham shaklning ortidagi ma'noni ko'rmaydi.

Ikkala nomutanosiblikning ortida bitta mexanizm turadi — stereotip. Stereotip yomon niyatdan emas, ma'lumot yetishmasligidan tug'iladi. Odam notanish narsaga duch kelsa, miya tez xulosa chiqarishga harakat qiladi va bitta hodisani butun guruhga yoyadi. Bir marta ko'rgan odatini "ularda hammasi shunaqa" deb umumlashtiradi.

Shuning uchun stereotip bilan kurashishning yo'li nasihat emas, ma'lumot va tajriba. Talabaga "stereotip yomon" deb aytish deyarli ta'sir qilmaydi. Unga bitta madaniyat ichida ham turlicha odamlar borligini ko'rsatadigan material berish esa ta'sir qiladi. Masalan, bitta mamlakat ichidagi shahar va qishloq odatlari farqini ko'rsatish talabani "bir xil millat — bir xil odam" degan tasavvurini sekin buzadi.

Qiziq tomoni shundaki, bu mashq talabani o'z madaniyatiga ham boshqacha qaratadi. U bizda ham hamma bir xil emasligini ko'ra boshlaydi. Shu paytdan e'tiboran uning xulosalari ehtiyotkorroq bo'ladi.

Shu muammoni hal qilish uchun biz qadriyatni uch qatlamga ajratishni taklif qilamiz. Bu oddiy, lekin amalda juda foydali ajratish.

Birinchi qatlam — shakl. Bu ko'zga ko'rinadigan xatti-harakat: qanday salomlashiladi, qanday sovg'a beriladi, dasturxonga kim birinchi o'tiradi. Shakl madaniyatlarda keskin farq qiladi.

Ikkinchi qatlam — me'yor. Bu jamiyat kutadigan qoida: mehmon kutilishi kerak, kattaga o'rin berilishi kerak. Me'yor shakldan barqarorroq, lekin u ham o'zgaradi.

Uchinchi qatlam — mohiyat. Bu qadriyatning o'zagi: insonga hurmat,

hamkorlik, mas'uliyat, mehr. Aynan shu qatlamda madaniyatlar bir-biriga eng yaqin keladi.

Misol bilan ko'rsatamiz. Yaponiyada ta'zim qilib, O'zbekistonda qo'lni ko'ksiga qo'yib, Yevropada qo'l berib salomlashiladi. Shakllar uchta, mohiyat esa bitta — suhbatdoshni tan olish va unga hurmat bildirish. Talaba shu farqni ko'ra boshlagan paytdan boshlab uning muloqotga munosabati o'zgaradi: u endi "g'alati odat"ni emas, tanish ma'noning boshqa shaklini ko'radi.

Quyidagi jadvalda uch qatlamning ikki qadriyat misolidagi tahlili keltirilgan.

1-jadval. Qadriyatning uch qatlami bo'yicha tahlil

Qatlam	Salomlashish misolida	Mehmon kutish misolida
Shakl	Qo'l berish, ta'zim, qo'lni ko'ksiga qo'yish	Dasturxon yozish, oldindan kelishish
Me'yor	Suhbatdoshni e'tiborsiz qoldirmaslik	Mehmonning qulayligini ta'minlash
Mohiyat	Insonni tan olish va hurmat qilish	Insonparvarlik, o'zgaga g'amxo'rlik

Jadvaldan ko'rinadiki, madaniyatlar orasidagi tafovut asosan birinchi qatlamda, qisman ikkinchi qatlamda kuzatiladi. Uchinchi qatlamda esa umumiylik ustun keladi. Shu bois tarbiyaviy ishni yuqoridan pastga — shakldan mohiyat tomon olib borish maqsadga muvofiq.

Ana shu yerda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi ochiladi. Mehmondo'stlik — insonparvarlikning milliy shakli. Hashar — hamkorlikning milliy shakli. Ustoz-shogird an'anasi — bilimga hurmatning milliy shakli. Ya'ni milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlarga qarshi emas, ularning aniq, jonli ko'rinishidir.

Bu yondashuv amalda beshta oddiy mexanizm orqali ishlaydi.

Shakl va mohiyatni ajratish mashqi. Talabaga uch-to'rt madaniyatdagi bir

odat ko'rsatiladi va bitta savol beriladi: bularning umumiy ma'nosi nima? Shu savol ustida ishlash etnotsentrizmini sekin yumshatadi.

Baholash o'rniga tushuntirish. Munozarada "yaxshi-yomon" so'zlari o'rniga "nima uchun shunday" savoli ishlatiladi. Bu oddiy almashtiruv munozaraning butun ohangini o'zgartiradi.

Refleksiya. Mashg'ulotdan so'ng talaba qisqa yozadi: meni nima hayron qoldirdi, men avval nima deb o'ylardim, hozir nima deb o'ylayman. Uch jumla yetarli. Shu yozuvlar semestr oxirida solishtirilsa, o'zgarish ko'rinadi.

Haqiqiy muloqot tajribasi. Xorijiy talabalar bilan onlayn uchrashuvlar, xat yozishmalar, qo'shma loyihalar. Bir marta haqiqiy suhbat o'nta nazariy darsdan ko'ra kuchliroq ta'sir qiladi.

O'qituvchining o'zi. Bu eng ta'sirchan omil. O'qituvchi talabaning noto'g'ri fikriga qanday munosabat bildirishi, boshqa madaniyat haqida qanday gapirishi — hammasi kuzatiladi va o'zlashtiriladi. Bag'rikenglikni faqat bag'rikeng muhitda o'rgatish mumkin.

Natijani qanday ko'rish mumkin

Muloqot madaniyati o'sganini quyidagi belgilardan bilish mumkin. Talaba notanish odatni ko'rganda darhol baho bermaydi, avval savol beradi. Farqni tushuntira oladi. "Ular hammasi shunaqa" degan umumlashtirishdan voz kechadi. Nizoli vaziyatda suhbatni to'xtatmaydi, aniqlashtirishga harakat qiladi.

Bu belgilarning hammasi kuzatiladigan xulq-atvorda ko'rinadi, demak ularni baholash ham mumkin. Buning uchun murakkab test shart emas — quyidagi kuzatuv varaqasi yetarli.

2-jadval. Muloqot madaniyatini kuzatish varaqasi

Ko'rsatkich	Past daraja	Yuqori daraja
Baho berish tezligi	Darhol xulosa chiqaradi	Avval aniqlashtiruvchi savol beradi
Farqni izohlash	"Ularniki g'alati" deydi	Sababini tushuntira oladi

Ko'rsatkich	Past daraja	Yuqori daraja
Umumlashtirish	"Hammasi shunaqa" deydi	Alohida holat deb qaraydi
Nizoli vaziyat	Suhbatni to'xtatadi	Muloqotni davom ettiradi

O'qituvchi munozara paytida har bir talaba qarshisiga belgi qo'yib boradi. Oraliq daraja ham qayd etilishi mumkin.

Semestr boshida va oxirida to'ldirilgan ikkita varaqani solishtirish o'zgarishni yaqqol ko'rsatadi. Bizning kuzatuvimizcha, eng tez o'zgaradigan ko'rsatkich — savol berish odati. Talabalar darhol baho berish o'rniga aniqlashtirishni nisbatan tez o'rganishadi. Eng sekin o'zgaradigani esa umumlashtirishdan voz kechish bo'ladi, chunki bu fikrlash odati bilan bog'liq.

Xulosa

Madaniyatlararo muloqot madaniyati milliy qadriyatlardan voz kechish hisobiga emas, ularning umuminsoniy mazmunini anglash orqali shakllanadi. O'z madaniyatida mustahkam turgan talaba o'zga madaniyatdan qo'rqmaydi, chunki unga yo'qotadigan narsa yo'q.

Shuning uchun milliy tarbiya va madaniyatlararo ochiqlik bir-biriga zid emas. Aksincha, birinchisi ikkinchisining sharti bo'lib xizmat qiladi. Bu xulosa chet til ta'limida milliy komponentni qisqartirish emas, uni to'g'ri — qiyosiy va dialogik shaklda berish kerakligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bennett M. J. A Developmental Approach to Training for Intercultural Sensitivity // International Journal of Intercultural Relations. — 1986. — Vol. 10, No. 2.
2. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
3. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. — Thousand Oaks: SAGE, 2001.

4. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume. — Strasbourg, 2020.
5. Жабборова, Н. Х. (2024, October). Теоретические основы сравнительного анализа местоимений в русском, английском и узбекском языках. In Uz-conferences (No. 1, pp. 496-499).
6. N.H., J. (2026). Interference in the use of pronouns in foreign language learning: typical student errors and the influence of the native language. *Advances in Science and Humanities*, 2(08), 75-79. <https://doi.org/10.70728/human.v02.i08.016>
7. Jabborova, N. H. (2026). Content, principles and didactic potential of the ethnopedagogical approach in English language teaching. *NOVA: Global Scientific Research*, 1(4), 21–27. <https://doi.org/10.5281/zenodo.23246486>
8. Developing intercultural communicative competence in primary school pupils through an ethnopedagogical approach. (2026). *Qo‘qon DPI. Ilmiy Xabarlar Jurnali*, 8(09), 10-16. <https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.002>